

A beás nyelv állapota

A beások hazánk cigány lakosságának legkisebb csoportját alkotják. Lélekszámuk mindössze 40–50 ezer fő, döntően a Dél-Dunántúlon laknak. Származásuk története a romungró és oláh cigány csoportokhoz képest a legkevésbé ismert.

„O. M.: Senki nem tagadja meg a beás voltát, mert óhatatlanul tudom, mi az cigánynak lenni, ezzel nincsen semmi probléma... Tulajdonképpen én is azt mondtam, mikor volt itt ez az összeírás, mink nem mondhatjuk azt, hogy beások vagyunk, mert magyarul beszélünk. Az állandó szó a magyar. A származásunk a beás.” (1)

Nyelvjárások

A beások három nyelvjárása (árgyelán, muncsán, ticsán) közül az árgyelán a legelterjedtebb, amely egy nyelvújítás előtti bánáti román dialektus, s a román nemzeti nyelvtől csaknem izoláltan őrzi archaikus nyelvjárási jellegét ma is. Az árgyelánok Somogy, Tolna, Zala, Baranya megyékben használják ezt a nyelvjárást. A Dél-Dunántúlon Alsószentmártonban és környékén az ún. „muncsán” nyelvjárást beszélnek, mely hasonlóan a hazánk keleti részén élő harmadik nyelvcsoporthoz, a „ticsán”-hoz, jóval többet merít a mai román nyelvből. A Dél-Dunántúlon található két nyelvjárás szókincse közel azonos, a muncsánok és az árgyelánok tökéletesen megértik egymást.

Nyelvhasználat

„O. M.: A munkahelyünkön is ez volt, például a L. B. ezt még tiltotta, voltunk ott nyolcan-kilencen ottan, ugye, cigányasszonyok, beások, de nem beszélhettünk. Kijelentette, hogy ezt a szót felejtjük el, otthon folytassuk, de itt csak magyarul.”

A beások alig 150–100 évvel ezelőtt érkeztek Magyarországra, saját szokásokkal, hagyományos mesterségekkel, kultúrával, nyelvvvel rendelkeznek. Nyelvük – valószínűleg – a kezdetektől fogva diglossziás helyzetben volt, hiszen a többségi társadalommal való együttélésben a közvetítő nyelv a magyar. Bár gyakorta hallunk olyan eseteket, hogy a nem cigány lakosság egy része is beszél(t) beásul, azonban a hivatalokban, iskolákban és a munkában a közös nyelv.

A 20. század elejétől folyamatosan letelepedő és a mezőgazdasági bérmunkában egyre nagyobb szerepet vállaló beás közösségek többé-kevésbé betagozódtak a faluk közösségébe. A hagyományos mesterségek elhagyása, a szegényparaszti életmód felé tolodás és a II. világháború utáni asszimilációs jellegű politikai törekvések egyenes következménye a beás közösségek fokozatos nyelvcsereje. (2) Ebben a folyamatban kis mértékű megtorpanás figyelhető meg a rendszerváltás után a cigány nemzetiségi mozgalmak elindulása, az írásbeliség megjelenése és a közösségek „bezáródása” (főként tagjainak munkaerőpiacról való kiesésének, lehetőségeik beszűkülésének) következtében.

A magyar és cigány nyelvek együttélésének funkcionális elkülönülését (3) és e szerepkörben a cigány nyelvek sokrétűségét vizsgáló kutatók rámutattak azokra a hibás tézisekre, amelyek „nyelvi szegénységgel” azonosították a cigány nyelvek diglossziás jellegét. Az ezzel kapcsolatos kutatások (4) eddig főként a romani nyelvre terjedtek ki. (5)

A beás nyelv írásbeliségének megteremtése az 1990-es években kezdődött (6), azonban a nyelvhasználat területeit feltáró kutatások – egy-két szűkkörű vizsgálatról eltekintve (7) – még hiányoznak.

Mindennapi tapasztalatunk, hogy a beások a társadalmi beilleszkedés, illetve asszimilálódás során különböző mértékben őrizték meg hagyományait. Így van ez a nyelvhasználat tekintetében is, amely az egyes beás cigány családok, közösségek esetében más-más képet mutat.

Kérdés, hogy jelenleg folyamatban van-e e népcsoport nyelvhasználatában a nyelvcsere?

Ha igen, nyomon követhető egy közösségen belül, ha a különböző korúak (nagyapó, szülő, gyerek) nyelvhasználatát figyeljük meg.

Igaz-e, hogy csak néhány – leginkább a szegregált helyzetben lévő – közösségben élő a beás nyelv?

Ezt a kérdést érdemes a diglossziás helyzet, azaz a beás és magyar nyelv funkcionális elkülönülésének vizsgálatával megválaszolni.

Ha beszélhetünk nyelvcséről, az más módon zajlik-e, ha a vizsgált személy beás cigány közösségben él, illetve ha máshova költözött?

Itt a földrajzi elhelyezkedés mellett az iskolázottsági mutatók is számottevőek lehetnek.

Nyelvi szocializáció

„O. Z.: Beásul? Beszélek bizonyos szituációkban, haveri körben talán poénszinten megy a dolog. Olyan szituációk, amikor jönnek, hogy talán ne érte a másik. Egyébként nem jellemző. A családban abszolút magyarul. Bár néha a fiaimnak szoktam, például tudják, mit jelent, hogy nincsen pénz, ezt tudják „nu-j bány”, de ezt minden nyelven.”

Az egyén nyelvhasználatát elsősorban családi szocializációja határozza meg, mely a szűkebb közösség nyelvének, szokásainak, életmódjának megtanulását jelenti. Ebben fontos szerepet tölt be a nyelvi szocializáció, melynek során a nyelv (szókincsének, grammatikájának és különböző helyzetekben való használatának) elsajátítása, a kommunikatív kompetencia megszerzése, valamint e folyamattal párhuzamosan a kultúra áthagyományozása történik. A szocializáció folyamatának a nyelv egyszerre tárgya és eszköze. (8)

A nyelvhasználat másik meghatározója a tágabb környezet és az intézmények, ahol az egyén szocializációja folytatódik. Ha az intézményi kultúra és a családok szubkultúrája hasonlóságot mutat, akkor a „bikulturális szocializáció” (9) „zökkenőmentes”. Ez azt is jelenti, hogy a családi és intézményi nyelvhasználat átfedi egymást.

Kérdés, hogy a különböző beás cigány közösségek „bikulturális szocializációjának” kimenete hogyan valósul meg nyelvi szinten.

Az elmúlt években a vizsgált terepeken végzett gyakori résztvevő megfigyeléseink alapján azt feltételezzük, a beás cigány nyelvű közösségekre a fokozatos nyelvcsere jellemző. Az egyes kétnyelvű beás közösségek nyelvhasználatát árnyalják ugyan a társadalmi, csoport- és egyéni szintű faktorok (10), a beás kétnyelvűség alapvetően azonban hátrányt jelent.

A kutatás módszerei, terepei (11)

A különböző beás cigány közösségek nyelvi állapotát vizsgálatunk I. részében kérdőíves módszerrel tekintettük át. Ez előzetes tapasztalatainkat pontosította, számok tükrébe helyezte.

Kérdőívünk (12) azt vizsgálta, hogy a más-más településen lakó személy a különböző élethelyzetekben a beás, a magyar, illetve a beás és magyar nyelvet használja-e. Figyelmünk kiterjedt a 10 év felettiekre, az eltérő iskolai végzettségűekre és a nembéli különbségekre. Minden településen ugyanazt a 6 korcsoportot vizsgáltuk. (A 10–14, 15–19,

20–30, 30–40, 40–50 év közöttiek, az 50 év felettiek alkották a 6 csoportot.) Az egyes korcsoportokból két nőt és két férfit kérdeztünk meg. A kiválasztásánál elsődleges szempontunk volt, hogy egy korcsoporton belül lehetőleg különböző iskolai végzettségűeket kérdezzünk meg.

Kutatásunk terepei olyan települések, melyek méretükben, lakossági összetételükben, földrajzi elhelyezkedésükben különbözőek, így feltételezésünk szerint más-más utat járnak be a beás nyelv használatában. A kiválasztott kutatási helyszínek: Alsószentmárton, Barcs, Bogviszló, Hidas, Nagybajom, Tengelic. Néhány kérdés esetében adatainkat összevetettük a pécsi cigány nemzetiségi intézményben, a Gandhi Gimnáziumban kapott eredményekkel.

A fentieknek megfelelően településenként legkevesebb 24 személyt kérdeztünk meg. Ahol egy korcsoporton belül több eltérő iskolai végzettségűt találtunk, ott néhány személlyel bővült a vizsgálatban részt vevők száma.

Kérdezőinket minden esetben a vizsgált településen lakók közül választottuk ki. Így a kért számra ismerős személy tette fel a kérdőívben szereplő kérdéseket, és egyúttal a válaszokat is a kérdező jegyezte le.

Kutatásunk első szakaszában mindösszesen 190 személlyel töltöttük ki kérdőívünket.

Nyelvhasználat a vizsgált településen

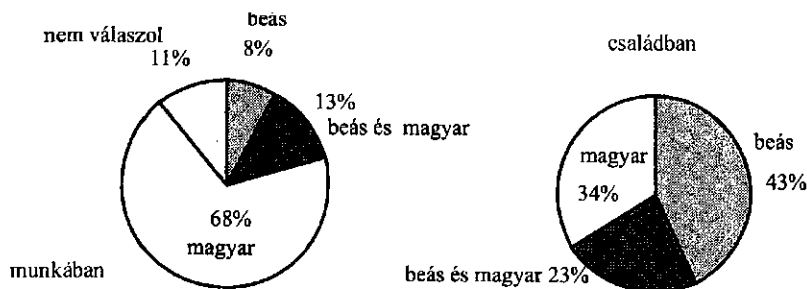
„O. Z.: Legutóbb tegnap beszéltem beásul. Nem attól függ, kivel beszélünk, hanem a szituáció. Valaki földob valami témát, és attól függ. Például „Hungy aj foszt, māj?” viccelődve kérdez esetleg valamit, vagy valaki másról mond véleményt, és ezt kihangsúlyozza maga a nyelvezet, mert ez ugye más. Beásul az mondja „n-áré kupilusztá lukru” ugye egészen más, mint amikor magyarul mondja, az embernek egész más az érzése.”

a vizsgált település	megkérdezettek száma N	munkahelyen használt nyelv (fő)				rokoni körben használt nyelv (fő)			
		beás	beás és magyar	magyar	nem válaszol	beás	beás és magyar	magyar	nem válaszol
Tengelic	27	0	0	26	1	12	3	12	0
Barcs	27	2	7	17	0	4	16	7	0
Bogviszló	32	1	1	30	0	17	0	15	0
Nagybajom	24	0	3	9	12	2	13	9	0
Hidas	28	4	10	6	8	24	4	0	0
Alsószentmárton	28	8	1	19	0	26	0	2	0
Gandhi	24	0	3	21	0	3	6	15	0

1. táblázat

A kérdőívünk olyan élethelyzeteket vizsgál, melyekben a kétnyelvű beszélők esetében eltérhet a nyelvhasználat. Elsőként önkényesen kiemeltük azt a két nyelvhasználati területet, melynek összehasonlítása során a legjobban látható a különbség az intim és a hivatalos szféra között. A vizsgált személyek – bármely korcsoportoz tartozóak – munkahelyükön főként magyarul beszélnek. A rokonság körében nagyobb nyelvhasználati eltérés mutatkozik. Az idősebbek inkább beásul, míg a fiatalabbak beásul és magyarul egyaránt beszélnek.

A beás nyelv sajátosan diglossziás helyzetét mutatja a következő diagram, mely valamennyi megkérdezett válaszainak átlagát összegzi az előzőekben elemzett két nyelvhasználati területen. A munkahelyen ugyan kiemelt helyet kap a magyar nyelv, mégsem kizárólagos, ahogy nem kizárólagos a beás nyelv használata sem a rokonság körében. Úgy látjuk, hogy a munka világában továbbra is az intimitás nyelve a beás, a család világában pedig elkerülhetetlenül megjelennek bizonyos civilizációs témák – magyar nyelven.



1. ábra. Nyelvhasználat

Nyelvhasználat a tizenévesek között

„O. A.: Utálja az ember, hogy angolul, meg németül jobban beszél az ember, mint beásul, de azért csak éneklünk beás dalokat, és ha az ember ezt folyamatosan ismétli, csak nem megy feledésbe... Ha angolt akar az ember tanulni, vagy németet, annak van intézményes formája. Elmegyek, és akkor mit tudom én, hat hónapon belül megvan. Már egy majdnem középfokú szinten. Míg ez még a beásnál nincs meg, hiába van meg az igény rá, nincs lehetőség, és nem hiszem, hogy mindenki önállóan el tudna jutni arra a szintre.”

A cigány gyerekek iskolai sikertelenségének okaként nyelvi hátrányukat szokták elsőként említeni. Arról már megoszlanak a vélemények, hogy a kétnyelvűség, illetve a szociális hátrány jelent-e nagyobb problémát az „iskola nyelvezetének” (13) megértésében. Az adatok elemzése során ezért is tartottuk fontosnak megvizsgálni a 10–19 éves korú diákok nyelvhasználatát.

	megkérdezettek száma (fő)	iskola			rokon			szívesen használ		
		B	BM	M	B	BM	M	B	BM	M
gandhisok	24	0 0,0%	1 4,2%	23 95,8%	3 12,5%	6 25,0%	15 62,5%	0 0,0%	7 29,2%	17 70,8%
nem gandhisok	46	3 6,5%	3 6,5%	38 87%	14 30,4%	5 10,9%	27 58,9%	13 28,3%	2 4,3%	31 67,4%

2. táblázat. 10–19 éves korosztály nyelvválasztása élethelyzetekben

A táblázat alapján jól látható, hogy a vizsgált települések azonos korcsoportja, valamint a Gandhi Gimnázium tanulói által adott válaszok között nincs nagy eltérés. Az adatok vizsgálata előtt azt feltételeztük, hogy a Gandhi Gimnáziumban tanulók beállítódása inkább a beás nyelv használatát fogja preferálni. Az eredmények azonban rácsáfoltak elképzelésünkre, hiszen a cigány közösségekben élő fiatalok rokonsági élethelyzetben és beállítódásban egyaránt nagyobb százalékban beszélnek beásul, mint a pécsi cigány nemzetiségi gimnáziumban tanuló hasonló korú társaik. Úgy látjuk, hogy bármennyire is tudatosan végiggondolt nemzetiségi program próbálja átvenni a családtól a primér szocializáció identitásformáló szerepét, a faluról városba kerülés, az eddigi életformájától gyökeresen eltérő urbanizációs hatások ezt a folyamatot erőteljesen nehezítik.

A válaszok értékelésének egy másik aspektusa a beás nyelvcsere-folyamat jelenlegi állapotáról ad képet. A százalékos értékek – különösen a családi helyzetben – egyértelműen azt mutatják, hogy a nyelvcsere még nem zárult le, hiszen még a tizenéves korosztály is használja mind a beás, mind a magyar nyelvet.

A nyelvcsere folyamata

„O. M.: Ha ketten vagyunk a papával, akkor igen, beszélünk még, jobban szeretek úgy beszélni, mint magyarul, már egymás között a papával. De há', ha már ő otthon van, vagy valamelyik unoka van itt, akkor már vége, akkor már nincs szó, mert mondom én nekik ezt a beás szót, de „Mi az, mama?“, hát akkor nem beszélék, akkor inkább magyarul.”

Az egyes közösségek különböző korcsoportjainak nyelvhasználata és ennek egybevetése mutatja a nyelvcsere, nyelvmegtartás folyamatát.

A vizsgált települések között jelentős eltérések mutatkoznak. A táblázat adatai szerint Tengelic, Bogyiszló, Nagybajom és Barcs településeken a nyelvcsere folyamata szinte lezárult. Megfigyeléseink alapján a nyelv először az informális helyzetekből szorult ki, legtovább a formális, rituális élethelyzetekben maradt meg. A virrasztásokon még ma is beásul hangzanak el a mesék, karácsonyi, újévi jókívánságokat is gyakran hallani még e nyelven. A legtöbbször azonban azokban az állandósult szókapcsolatokban, szófordulatokban maradt meg a beás nyelv, melyekkel az intimitást, együttérzést, egymáshoz való tartozást, cinkosságot fejezik ki a nyelvhasználók.

Úgy látjuk, hogy ez a folyamat nem napjainkban, hanem jóval korábban zajlott, s az 1960–70-es évek asszimilációs nyelvpolitikai törekvéseinek eredménye.

település	élethelyzet	az egyes korcsoportok nyelvhasználata (fő)												összes fő									
		10–14			15–19			20–29			30–39				40–49			50–					
		B	BM	M	B	BM	M	B	BM	M	B	BM	M	B	BM	M	B	BM	M				
Tengelic	munka/iskola			4			4			4			4			5			6	27			
	család			4			4	3	1	2	1	1	3	1	1	4	1	1	1	27			
Barcs	munka/iskola			4		2	2			6			4	2	1	2			4	27			
	család			4	4		4		3	3	4		4	2	3		2	2		27			
Bogyiszló	munka/iskola			4			4		1	10			4			5			4	32			
	család			4			4	6	5	2	2		5			4				32			
Nagybajom	munka/iskola	1	3		1	3		1	3		4		3	1	1	3				24			
	család			4		1	3		3	1	4		4	3	1	2	2			24			
Hidas	munka/iskola			4			4		3	3	3	3		4		2	2			28			
	család	4			4			3	3		6	4		2	2					28			
Alsószentmárton	munka/iskola	1	3		4		4	2	4		1	4	2	3	2		2			28			
	család			4		4		5	1	5		5		5	3	1				28			
<i>összesen</i>				9	1	34		12	4	36	19	11	41	18	9	30	21	14	21	20	12	20	332

3. táblázat. Az egyes korcsoportok nyelvhasználata (B = beás, BM = beás és magyar, M = magyar)

Ennek az állításnak ellentmondanak a Hidason és főként az alsószentmártoni közösségben gyűjtött adatok. Az itt élő minden korosztály még főként a beás nyelvet használja. A gyerekek nem találkoznak olyan felnőttekkel, akikkel magyarul kellene beszélniük. Gyakran az iskolában szembesülnek először azzal, hogy ugyanarról a témáról magyarul is lehet (kell) beszélni. A felnőtt korosztálynak sincs szüksége a magyar nyelvre igazán, hiszen legtöbbször munkanélküliként otthon családjuk és rokonaik körében töltik napjaikat.

A bezáródó közösségekben a társadalmi problémák újratermelődnek. A beás egynyelvű közösségekből kikerülő fiatalok az iskolákban a magyar nyelvet szinte idegen nyelvként tanulják. Az iskolák többségéből még hiányoznak azok a programok, amelyek a más kultúra előnyeinek felhasználásával átvezetnék a diákokat az iskola világába, s elvárásaikban nem a magyar egynyelvűséget, hanem a kétnyelvűséget preferálnák.

Példaértékűnek tartjuk az alsószentmártoni katolikus óvoda kétnyelvű programját, mely a család és az iskola közé „ver hidat” (Réger, 1990). Öröndetes az a tény is, hogy az utóbbi években a hidasi cigánytelepről – ahonnan eddigig senki, most egyre többen in-

dulnak az érettségi megszerzésének. E folyamat elindulásának háttérben egy olyan diákközösség áll, amely tagjainak már sikerült előnyre fordítani a származásukból eddig csak hátrányként cipelt kétnyelvűséget.

Mind a két példaként említett helyzetben a kétnyelvűség és a beás nyelv tudása érték-ként jelenik meg, s a magasabb iskolai végzettség elérésével beállítódásuk még tudatosabbá is válik.

E két közösségben a vizsgált adatok alapján úgy látjuk, hogy a nyelvcsere folyamata stagnál.

Összegzés

„O. M.: Kint az utcán is, ha hárman vagyunk, ez a korosztály, olyan idős, akkor beszélünk a mi nyelvünkön, de ha megy valaki „Jó napot!”, nem mondja „Bună ziua!”, ahogy szokták a régi öregek, ahogy elment mellettük valaki. Bună ziua! Sje fási!, ugye? Ez most már? Vége. Csak magyarul, csak magyar szó, és úgy megszoktuk már, hogy valóba, nem megy már...”

élethelyzetek	Tengelic (27fő)			Hidas (28 fő)			Barcs (27 fő)			Bogyiszló (32 fő)			Nagybajom (24 fő)			Alsószentmárton (28 fő)		
	B	BM	M	B	BM	M	B	BM	M	B	BM	M	B	BM	M	B	BM	M
templom	0	0	21	2	0	24	3	1	23	0	0	32	0	0	3	20	0	8
hivatal	0	0	27	4	0	24	0	0	27	0	0	32	0	2	17	1	0	27
munka	0	0	27	4	10	6	2	7	17	1	1	30	0	3	9	8	1	19
bevásárlás	0	0	27	4	10	6	2	7	17	1	1	30	0	3	9	8	1	19
iskola	0	0	27	6	4	18	0	3	24	0	0	32	0	2	7	6	0	22
rokon	12	3	12	24	4	0	4	16	7	17	0	15	2	13	9	26	0	2
szomszéd	3	1	23	18	8	2	6	8	12	7	0	25	1	9	14	28	0	2
kolléga	1	1	25	6	8	6	1	12	12	2	0	30	0	5	8	17	1	10
szórakozás	2	1	24	6	12	10	2	15	9	5	2	25	0	12	10	27	0	1

4. táblázat

Kiinduló kérdéseinket megvizsgálva előfeltevéseink beigazolódni látszanak.

A beás nyelvcsere folyamata elkezdődött, bizonyos helyeken szinte lezártnak tekinthető. Azokban a közösségekben tapasztalható bizonyos megtorpanás, amelyek a rendszerváltás óta egyre inkább bezáródni látszanak.

Ahol a nyelvcsere szinte megtörtént, a különböző korúak nyelvhasználatában egyes élethelyzetekben e folyamat hasonlóságot mutat. Számunkra ez azt jelenti, hogy sok esetben nem generációk közötti, hanem generáción belüli nyelvcsereéről beszélhetünk.

A földrajzi elhelyezkedés, valamint az egy-egy településen élők nem beásokkal kialakított kapcsolatrendszere nagymértékben befolyásolja a nyelvhasználatot. Azokra a közösségekre, melyek a társadalmi beilleszkedésnek csak bizonyos fokáig jutnak el, esetenként a nyelvcsere-folyamat stagnálása és a beás nyelv újrakedése jellemző.

Szintén a nyelvcsere-folyamat megfordulását figyelhettük meg olyan személyeknél, akik magasabb iskolai végzettséggel rendelkeznek. Nem ritka az sem, hogy e nyelv újratanulásába fognak olyan fiatalok, akik szülei már nem használják aktívan a beás nyelvet. Számukra a beás nyelv ismerete hasznosítható tudás (érettségi tantárgy, nyelvvizsga-lehetőség, többletpont továbbtanulásnál, bizonyos munkahelyeken nyelvpótlék). Mindez növelte e nyelv presztízsét, hozzásegítette, hogy tudatosan vállalt értéké váljon.

A régió különböző településeinek beás lakosságának nyelvhasználatát vizsgálva elmondhatjuk, hogy sok olyan személlyel találkoztunk, akik minden élethelyzetben magyarul beszélnek, olyan személy azonban nem volt, aki csak a beást használta. Terepmunkánk során nem igazolódott számunkra az az állítás, melyet a hasonló témában vizs-

gálatokat végző *Gadó Szilvia* tett (14), aki kutatása során nem talált egyetlen olyan gyereket sem, aki legalább egy kerek mondatot tudott volna mondani beásul.

Résztevő megfigyeléseinket alátámasztották kutatásunk számszerű adatai is, melyek szerint valamennyi megkérdezett figyelembe véve a magyar nyelv használata gyakoribb, mint a beásé. A fenti táblázat beállítódást mutató értékeiből látható, hogy miközben a magyar nyelv használata szélesebb körű, e két nyelv rangsorában a beás nyelvet mégis előbbre helyezik. (Kutatásunk jelenlegi szakaszában készített interjúink alányai is erről beszélnek.)

Nyelvcseré-helyzetben a nyelvmegtartás elsődleges bázisa a család. Ha a család szerepe a nyelvtörökítés során csökken, egy tudatosan átgondolt, több lehetőséget kínáló oktatási program megfelelő választása a nyelv és az azt beszélő közösség fennmaradásában kulcsszerepet játszhat. Így válhatnak az oktatási nyelvi jogok a legfontosabb nyelvi emberi jogokká.

Jegyzet

- (1) ORSÓS A.: *A magyarországi cigányok nyelvi csoportjai*. In: BÓDI Zs. (szerk.): *Cigány Néprajzi Tanulmányok* 6. Magyar Néprajzi Társaság, Bp, 1997. 194–197. old.
- (2) VARGA A.: *Meseóra – tanári kézikönyv*. Soros Alapítvány, 2000.
- (3) KEMÉNY I.: *A magyarországi cigányság szerkezte a nyelvi változások tükrében*. Régió 1999/1. sz.
- (4) RÉGER Z.: *Nyelvi szocializáció és nyelvhasználat magyarországi cigány nyelvi közösségekben – Műhelymunkák a nyelvészet és társadalomtudományok köréből*. MTA Nyelvtudományi Intézet, Bp, 1987. RÉGER Z.: *A cigány nyelv: Kutatások és vitapontok – Műhelymunkák a nyelvészet és a társadalomtudományok köréből*. MTA Nyelvtudományi Intézet, Bp, 1988.
- (5) SZALAI A.: *A beások – Az etnikai identitás határai a nyelvhasználat tükrében*. Kritika 1997/12. sz. SZALAI A.: *A „mi” és „ők” határai, avagy a beások belülről*. Régió 1997/1. sz.
- (6) ORSÓS A.: *Beás nyelvkönyv*. CSVM Tanítóképző Főiskola, Kaposvár, 1994. ORSÓS A.: *Beás-Magyar szótár*. CSVM Tanítóképző Főiskola, Kaposvár, 1997. ORSÓS A.: *Magyar-Beás szótár*. CSVM Tanítóképző Főiskola, Kaposvár, 1999.
- (7) DERDÁK T. – FLECK G. – ORSÓS J.: *A beás nyelv és a beás cigányok nyelvhasználat*. In: KEMÉNY (szerk.): *A magyarországi romák*. Publica Press, 2000.
- (8) RÉGER Z.: *Utak a nyelvhez*. Akadémia, Bp, 1990.
- (9) FORRAY R. K. – HEGEDŰS T. A.: *Cigány gyerekek szocializációja*. Aula, 1998.
- (10) BARTHA CS.: *A kétnyelvűség alapkérdései*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Bp, 1999.
- (11) BARTHA CS.: *A kétnyelvűség-kutatás szociolingvisztikai módszerei*. In: TERTS I. (szerk.): *Nyelv, nyelvész, társadalom*. JPTE, 1996.
- (12) GAL S.: *Language Shift: Social Determinants of Linguistic Change in Bilingual Austria*. Academic Press, New York – San Francisco – London, 1979.
- (13) DERDÁK T. – VARGA A.: *Az iskola nyelve – idegen nyelv*. Kultúra és Közösség, 1996.
- (14) GADÓ SZ.: *Magyarul mondd, anyu!* Iskolakultúra 2000/12. sz.

A dolgozatban közölt interjúrészeleteket kutatásunk jelenleg is folyó II. részéből emeltük ki. Ennek segítségével az I. rész számszerű adatai – a kutatásunk jelen szakaszában is – életközeli válhatnak.